

EGYHÁZI SZEMLE.

(A debreczeni zsinat. Ugyanott ref. lelkészi országos értekezlet. Külföldi ve-
gyes közlemények.)

Egyházi téren közelebbről a legfontosabb esemény a magyarországi év reformátusok zsinata volt. Közel 100 éve, 1791 óta nem volt zsinata a reformátusoknak Magyarországon. Az idők nem voltak kedvezők ily zsinattartásra. Hazánk alkotmányának helyreállítása óta mind sürűbben nyilvánult ez óhaj. Voltak, kik azt most sem tartották időszerűnek s a zsinat által elérni szándékozott főczélt, t. i. az öt református egyházkerületnek egymással szorosabb viszonyba hozatalát, szerves egyesítését rövidebb uton s az egyes egyházkerületek történetileg kifejlett önállóságának s önkormányzati jogának kevesebb feláldozásával is elérhetőnek vélték a konvent által. Éve-
kig foly szaklapokban és folyóiratokban a vita a zsinat és konvent felett; míg végre a zsinat győzött, mely f. évi Október 31-én nyílt meg és nov. 24-én záratott be Debreczenben.

A zsinaton, mint legidősebb főgondnok, a nagy tekintélyű és országosan tisztelt államférfiu, báró Vay Miklós s miután az érdemekben megöszült dunamelléki püspök, Török Pál, épen a zsinattartással szemben elfoglalt ellenzéki álláspontjánál fogva nem jelent meg, a hivatali kor szerint utána következő Nagy Péter, erdélyi püspök elnököltek. A gyűlést előbbi nyitotta meg államférfiu bölcsességét szintugy, mint igaz protestans buzgóságát hiven visszatükröző beszéddel, melyben hálá-
san emlékezett meg azon legfelsőbb engedélyről is, mely szerint ő Felsőge ez uttal az 179 $\frac{1}{2}$ -ki törvény által részére biztosított királyi biztos kinevezésétől is elállott. A megnyitó beszédet az ágostai hitvallásu egyház küldöttségének bemutatása követte, melynek üdvözlétét a küldöttség elnöke, b. Prónay a testvéri érzelem meleg hangján tolmácsolta.

Nem lehet czélunk a közel négy hétig tartott zsinat tárgyalásait nyomról-nyomra kísérni. Ez oly nagy tért igényelne, a melylyel mi nem rendelkezünk. Különben is az erre közelebbről hivatott közlönyök, sőt a politikai napi lapok is azokról meglehetősen kimerítő tudósításokat hoztak. Mi csak rá akarunk mutatni a végzett munkára, mintegy elismerésül s méltánylásául azon buzgalomnak és odaadásnak, melyet református atyánkfiai e zsinatukon egyházuk ügyei iránt kifejtettek és tanusítottak. Valóban, jól esett látnunk az egyházas életnek ezen már-már szokatlan megpezsödülését. Megújulni véltük a

reformáció szellemtüzenek fellobbanását, mely egykor kunyhót és palotát előzőnlött fénysugaraival. Jól esett látnunk különösen azt, hogy e zsinat nemcsak papi gyűlés, hanem igazi protestans zsinat volt, tevékeny részt vevén abban a ref. egyház világi nagyjainak számos kitünőségei is. Vajha e szellem újabb lendületet nyerne mindnyájunk között, hogy ne csak a szent könyv hirdesse, de maga az élet bizonyosságot tegyen róla, hogy mi mindnyájan szent nép, királyi papság vagyunk.

Minthogy a zsinat legfőbb célja az egymástól eddig teljesen független egyházkerületeknek egy egyetemes magyar ref. egyházzá leendő egyesítése volt, a tanácskozás legelső tárgya is ezen egyház alkotmányának megállapítása képezte. Az alkotmány-tervet ugyan a konvent előzetesen elkészítette s így a tanácskozás alapja készen volt, de azért annak megállapítása nem kis munkába került. Nem könnyű feladat századokon át külön állott s külön történeti fejlődéssel bíró egyházkerületeket ugyanazon paragrafusok keretébe szorítani. Ennek nehézségei lépten-nyomon előgördültek, a mi aztán szükségképpen maga után vonta a merev egyöntetűségnek tágítását. Legnagyobb szabadságot az erdélyi egyházkerület nyert, mely mondhatni fejr lapot kapott, a mennyiben ezen kerületre nézve kimondatott, hogy több százados külön állás folytán kifejelett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik és részére fõntartatik, hogy alkotmányát jövõben is a képviseleti rendszer elveivel õszhangzóan tovább fejleszthesse. Midõn ez irányban az indítvány megtétetett, nem minden alap nélkül jegyezhetõ meg egyik zsinati tag, hogy „ha ez kimondatik, akkor az erdélyieknek a debreczeni zsinaton több dolguk nincs, hanem haza mehetnek.“ Nem kis vitára adott okot a presbyterialis rendszernek szigorú keresztülvitele iránti szándék is. Két egyházkerület hallani sem akart egyházközségi gyűlésekrõl s azok ellen elkeseredetten küzdõttek, mivel azok szerintük demagogiára vezetnek; két egyházkerület pedig ezen közgyűlések megszüntetését s jogainak megsorbitását elleneztek hasonló elkeseredettséggel, annyira, hogy a tiszáninneri egy.-kerület képviselõi azt is kinyilvánították, hogy készebbek a gyűlésrõl eltávozni, mintsem e jogukról lemondjanak; míg a kérdés abban nyert ismét szerencsés megoldást, hogy a zsinat mindeniknek meghagyta a jogot, hogy e tekintetben maga határozzon. És még többször is kellett hasonló engedményeket tenni a zsinatnak, a mit részünkrõl nemcsak hogy hibául nem tudunk, hanem a zsinat legbölcsebb eljárásának tartunk, s miután abban a meggyõzõdésben vagyunk, hogy a célba vett egyesítést nem a törvényezikkek ugyanazonossága, hanem a szivek egyérműsége fogja biztosítani, kimondjuk azt is, hogy szerintünk a szóban levõ alkotmányt jóval kevesebb paragrafusra is össze lehetett volna vonni. Ezt különben a zsinat is érezni látszott s azért, a hol lehetett, örömet törölt a paragrafusokból, a me-

lyek még ilyen kérdéseket is, hogy „a házások összeesküetése csak délelőtt, vagy csak délután történhessék-e meg?” alkotmánytörvény által kívántak szabályozni. Még az egyenruha iránti szabályzatot is tán egyszerűbben meg lehetett volna oldani a hivatalos működésben eddig is viselt palásstal, a mely önként maga után vonja a sötét színű ruhát; mint a megszábotott uniformissal, a melyet némelyek egész a reverendáig óhajtottak volna kiterjeszteni. Igaz ugyan, hogy még a közmondás szerint is „a ruha tisztesség” s így a pap iránt már öltözete is tiszteletre kell hogy indítsa, de a sarkantyus, pitykés és sallangos hajlamu papból alig hisszük, hogy még a reverenda is tisztelendőt csináljon. Végül megjegyezzük, hogy a mint az elnök megnyitó beszédében is hangsúlyozta, a mai zsinatok hivatása többé nem a dogmák alkotása, a debreczeni zsinat is távol tartotta magát az alkotmány feletti tanácskozásnál a dogmatikai kérdésektől. S a mit ez irányban észleltünk, csak örömeinkre és megnyugvásunkra szolgálhat, a mennyiben mindjárt az alkotmányterv 1. §-e tárgyalásánál, melyben a magyarországi ref. egyház meghatározása foglaltatik, egyik jelentékeny zsinati tag által kimondatni hallottuk azon általunk is vallott elvet, hogy az ó és újszövetségi irások mellett az egyház a józan észet is mindig a hit torrásául tekintette; valamint a presbyterek eskümintája kérdésénél egy más zsinati tag által felvetett amaz indítvány, hogy az eskü ne csak az élő Istenre, hanem az Atya, Fiu és Szentlélekre történjék, egyetlen egy tag által sem támogatott, hanem az eskümintá megállítása minden megszorítás nélkül az egyházkerületekre bízott.

Második tárgya a zsinatnak „a köznevelés és közoktatás szervezetének szabályzata” volt, kezdve a kisdudóvodákon, nép- és középtanodákon keresztül, fel a főiskoláig. A legnagyobb élvezettel olvastunk nem egy beszédet, a melyek e szabályzat tárgyalása folytán mondattak s vajha elolvasnák azok is, a kik a felekezeti tanintézetekre csak peresít szeretnek kiabálni. Valóban a protestansok nem kicsinylést és megszorítást, hanem elismerést és támogatást érdemelnek azon kitartó gondért és áldozatért, a melyet tanintézeteik iránt századok óta tanusítanak. S a reformatusok debreczeni zsinata csak hű követője volt e tekintetben az ősök áldásteljes nyomdokainak. Kiváló örömeinkre szolgált főleg, midőn a theologiai tanintézeteknél némelyek a tanszabadság elvének megszorítását célozván, az ellen többen szót emeltek s a theologianak is megőrizték tudományjellegét. Ki vonná kétségbe bármely egyháznak azt a jogát és kötelességét, hogy a maga hittani intézeteiben olyan tanárokról gondoskodjék, a kik saját álláspontjáról terjesszék a hittudományt is, de azért még a legigazhitűbb tanártól is többet várunk egyik vagy másik confessio bemagol-
tatásánál. Hova lenne a reformacio elve: a szabad vizsgáló-

dás, ha attól még azok is elzáratnának, a kik par excellence a reformatorok szellemében működni vannak hivatva? A zsinat a tanszabadság elvét a theológiánál is kimondotta, s ezzel bizonyára nem csekély mértékben fokozta maga iránt a rokonszenvet a köznevelést érdeklő munkásságában.

Harmadik tárgya volt a zsinatnak „az egyházi bíróság és törvénykezési rendtartás.“ Ennek tárgyalása közben érdekes vitára adott alkalmat az az indítvány, hogy a házassági váló perekre is állíttassék fel az egyházi bíróság. E jogot ez idő szerint csak az erdélyi egyházkerület gyakorolja. A hazai többi ev. ref. egyh. kerületek házassági válópereiben kir. törvényszékek ítélnék. Az indítványt többen retrograd lépésnek nyilvánították most, midőn a korszellem az egyházi házasságkötés helyett is mindinkább hangoztatja a polgári házasság behozatalának szükségességét. Mások tekintettel arra, hogy a róm. katolikusoknak szintén megvannak a maguk szent székeik s e jogot az 1790/1-ki t. cz. a protestánsoknak is biztosította, az indítvány mellett emeltek szót. A megállapodás pedig a lön, hogy mivel ez ügy az ágostai hitvallásukat is érdeklő közjogi kérdés, először tétessék hozzájuk ez irányban felhívás s ha azok is hajlandók ily irányu intézkedésre: akkor velök egyértelműleg intézkedjék benne a zsinat. E kérdés fölvetése a politikai lapok közül többeknek nem igen tetszett. Az „Egyetértés“ egy egész vezércikkben támadta meg azt, a mi Ker. Magvetőnknek is adván egy oldaldőrtést azon cikkért, melyben f. évi 4-ik füzetében az erdélyiek egyházi bíróságait védelmébe vette. Részünkről nem kívánunk e kérdés mellett apologizálni; de az mindenesetre furcsának tűnik fel, hogy a protestánsoknak rossz neven veszik azt, a mit a katolikusoknál nem mernek megtámadni. Ezek a válóügyeket egész Magyarországon a szent székeken tárgyalván, ebből, ha egyenlő mértékkel akarunk mérni, vagy az következik, hogy azok is eltöröltessenek, vagy az, hogy a protestánsoknak is e jog megadassék. A debreczeni zsinat ez utóbbinak adott hangot, valószínűleg azért, mert az elsőre, ez idő szerint legalább, semmi kilátás nincs. Ha bekövetkezik az az idő, hogy a házasság tisztán polgári actussá tétetik, akkor bizonyára sem a debreczeni zsinat, sem mi nem fogjuk magunknak követelni az egyházi bírászkodást a váló ügyekben. A zsinaton még volt egy indítvány, a mely némileg ehez hasonló, t. i. hogy a protestáns püspökök is tagjai legyenek a felső háznak. Nem emlékszünk rá, hogy ez indítványnak mi sorsa lön; de arra emlékszünk, hogy ezt a „Magyar Állam“ czimű lap se tűrhette el szó nélkül, a mely különben megelégedve látszott lenni a zsinattal s erre az indítványra azt jegyezte meg, hogy nem mindenki püspök, a kit úgy neveznek. Nő ebben teljesen igaza van — főleg, ha a jövődelem-bevallási ivék szerint mérlegeli a püspökségeket.

Igen fontos tárgya volt még a zsinatnak a lelkészválasz-

tási törvény megalkotása. Annyira fontos, hogy tán szinte egy kis pihenőt is lehetett volna tartani az eddig végzett nagy munka után, mi által időt nyert volna a zsinat minden oldalról jobban átgondolni a lelkészválasztási törvényt. Ugy lát-szik, hogy ezt némelyek óhajtották is s ezért annak a konventre áttételét indítványozták. Azonban a többség akarta, hogy meglegyen és meglett. De hogy a hozott törvény meg fogja-e nyugtatni a ref. egyházat? nagy kérdés. A Prot. egyh. és isk. lap. 49 számának „Zsinati utóhang“ című czikke leg-alább a lelkészválasztási törvényt egy kis árnyéknak tekinti a zsinat többi fényes munkája mellett. Annyi bizonyos, hogy ha e törvénynél a szabad választás elvét keressük, ez először az ekkleziáknak vagyonszági, azután a lelkészek minősítvé-nyi osztályozása s végre egy kijelölő bizottság hárm-as talap-zatára oly magasra van föltéve, hogy ott azt nem mindenki láthatja meg. Mindezek mellett a próbaszónoklat is megtartott.

Utoljára hagytuk, a mi tagadhatatlanul a zsinat munkál-kodásának koronája: a domesticát. Valóban, nem ok nélkül mondá a nagyérdemű elnök zárbeszédében, „hogy ha csak ez egyet végeztük volna is, ezen egyetlen eredmény is — embe-rül szólva — örök időkre biztosítja országos összegyűlésünk emlékét.“ A domesticára, melynek czélja szegény ekkleziások és lelkészek valamint ezek özvegyei és árvái segélyezése, eset-leg nyugdíjazása stb. az első 1000 frt Ragályi Gy. a másodi-kat Ballagi M. a harmadikat László J. adományozták. Ifj. és id. br. Vay Miklós, továbbá gr. Degenfeld Imre 5—5000 frttal, Ujfalusy Miklós 1500, Vályi János, Bösözerményi Róza 1—1000 frttal járultak az alaphoz. És ezeket követték mások kisebb-nagyobb özvegekkel, úgy hogy a zsinaton már 30,000 frtot meghaladó összeggé nőtte ki magát az alap. Tovább gyarapi-tására fognak szolgálni a családők évi járuléka, a melyek-nek legalább a család évi fenntartására megkívántató érték egy ezredrészét kell tenni s a melyek ezen évi járulék husszoro-sával egyszerre is megválthatók, az országos domestica czi-mén eddig befolyt vagy kötelezett adományok; az egyházi testületek hasonczélú tőkái vagy adományai; kegyes adomá-nyok; végrendeleti hagyományok; a reformáció évfordulóján templomi hirdetések jövedelme; az alap évi jövedelmének év-ről-évre tőkésítendő 25%-a; az évi számadás lezárása után fennmaradt özveg s végre a báró Baldácsi alapítványnak az alapító levél szerint a főntemlitett czélokra folyóvá teendő évjáruléka hasonlóképpen fölvétetik az évi költségvetésbe. Mi őszintén óhajtjuk, hogy a folytatás hasonló legyen a kezdet-hez. És óhajtjuk, hogy a zsinat kitartó nagy és nemes mun-kálkodását minden irányban siker koronázza.

Ugyancsak Debreczenben a zsinat alkalmából egy országos ref. lelkészi értekezlet is tartatott. Ez értekezletet a fáradhatlan buzgalmu Czelder Márton indítványozta, fölhívásában az evangélikus és unitárius lelkészeket is testvéri bizalommal kérvén fel a megjelenésre. „Tegyük össze — ugy szóla ama felhívásában — hitünk erejét, buzgóságát, hogy egymást erősítsük azon szeretetben, melyet a mi fejünk a Jézus Krisztus ajánlott az apostoloknak, mely szeretet alapja azon tudománynak, mely nem helv. agost. unitár. hitvallásuaké, nem Pálé, Apolosé, hanem a Jézus Krisztusé!” Valóban nekünk jól esett e fölhívás. Ugyanazon kedves érzelmek benyomása alatt olvastuk azt, mint a minőt egykor a protestans egylet megalkulása okozott. De hát ez is csak egy szép álm volt. Eltűnt. Nem minden nyom nélkül, de céljától minden esetre távol maradv. Most még élvezni sem volt időnk a szép álom; mert a fölhívást nyomba követte a „Debreczeni prot. Közlöny“ ébresztője „Egy indítvány nem a maga helyén és idejében“ című czikkével.

Hanem azért, ha nem is a tervezett módon, a ref. lelkészek részéről az országos értekezlet megtartatott s ha csak részben is valósíthatják a hozott határozatokat, egybegyűlésük és tanácskozásuk bizonyára nem volt sem helytelen, sem időszzerűtlen. Az értekezlet két javaslatot dolgozott: egyet a lelkészi körök megalapítása tárgyában, másikat a belmisszió ügyében. Az első szerint minden egyházmegyében a gyülekezetek száma és helyrajzi viszonyaira való tekintettel egy vagy több lelkészi kör alakítandó a lelkészetre tartozó gyakorlati kérdések megvitatására, megállapodásaiknak egymással leendő kicserélésére, oda is törekedvén, hogy lehetőleg körönként vagy legalább egyházmegyékként az egyházi irodalom pártolására és fejlesztésére lényeges és emelőleg ható lelkészi közkönyvtárak s e czélok előmozdítása szempontjából közszükségletet fedező pénztárak is létesüljenek; évenként aztán egyházkerületi s három évenként országos lelkészi értekezletek tartatnának. A második javaslatnak czélja 1-ör a gyülekezetek vallás-erkölcsi életet illetőleg: a hivek házankénti lelkipásztori látogatását rendszeresíteni, gyermek-isteni tiszteletek tartását életbe léptetni, a konfirmációi oktatásról kellően gondoskodni; a vasárnap délutáni isteni tisztelet végeztével 12—20 éves ifjak vallásoktatását eszközölni s általában népszerű előadások tartása által a község közmívelődését előmozdítani; 2-ör a gyülekezeti élet külső anyagi oldalát illetőleg: az egyházi vagyion kezelésének szigorú ellenőrzése, takarékpénztárak felállításai; thabita-egyletek alakítása, melyeknek feladata volna az egyházi kör-, valamint a helyi egyház alaptökéje növelésére kegyadományokat gyűjtögetni, a szegény iskolás gyermekeket tan-könyvvel és ruhával ellátni s általában a szegény ügy gondozása a gyülekezetben. Végre eszmecsere folyamában különö-

sen hangsúlyoztatott a vasárnap megszentelésének kérdése is. Mennyi jó gondolat és szép terv! Ajánljuk lelkészeinknek is figyelmébe. Ezeknek elhanyagolása teszi napról-napra sivárabbá az egyházi élet mezejét; ellenben hű ápolásuk és gondviselésük ismét fölébresztheti annak meglankadt erőit, újabb termékenységre hívhatja bemohosulni indult barázdáit.

A külföldről nagyobb eseményeket nem jegyezhetünk fel; de némely jelenségekre rá kell mutatnunk.

— Németországon a szabadelvű iránynyal szemben a reactió mind nagyobb tért foglal el. A poroszországi tartományi zsinaton tárgyalt ügyek nagyobb részint a reactió szellemében döntettek el. A hannoverai tartományi zsinat szintén kísérletet tett a theologiai tanszabadság megszorítására és ezt azzal indokolják, hogy a güttingai egyetem szabad irányu theológiája mellett a papjelöltek nem kapnak állomást. Általában az év. theologusok számának megfogyatkozását sokan a római egyház ellen folytatott kultur-harczsal akarják kapcsolatba hozni, mintha ez idegenitené el az ifjakat a papi pályától, holott ez idegenkedésnek oka egyfelől épen a szabadelvűség üldözésében rejlik. A szabadelvű irányt a szileziai zsinaton is élesen megtámadta Erdmann superintendens, ki egyebek mellett úgy nyilatkozott, hogy a hit és modern világnézet között levő szakadást csak a Krisztus keresztjével lehet áthidalni. Igen elmésen jegyzi meg erre a „Deutsches Protestantenblatt“ szemleírója: „ha valaki egy szakadást át akar hidalni, első és fő dolog, hogy a hidfák mindkét végökön szilárd oszlopokra helyeztessenek; mert ha ezek közül csak egyik is inog, a hid összeomlik. A superintendens ur a maga kissé homályos profétai nyilatkozatában tulajdonképpen csak azt állította, a mit a szabadelvű protestantismus kíván, t. i. hogy a hitre vezető hid az új világnézet szilárd földjére helyeztesse. El kell fogadnunk az új világnézetet, mert ha ezt megsemmisítjük, a szakadás még nagyobb lesz, s a hid, mely a levegőben nem függhet, leszakad, a nélkül hogy valakit hitre vezérelhetne. Krisztus keresztjében egy liberalis protestáns se botránkozik meg; de az a kereszt, a melyet a ti dogmatikai önzéstök nem lajtorjául tesz lábaink alá, hanem rabigául értelmünkre, az a kereszt ránk nézve elviselhetetlen.“ Ugyancsak ez a lap, tekintettel a német parlamentben megerősödött klerikális pártra, tömörülésre hívja fel az egyház liberalis harczosait. „Minden szabadelvű keresztény előtt tisztán áll a feladat — úgy mond — hogy ha nem akarjuk a középkori egyházi állapotokat ismét bekövetkezni látni: úgy mindnyájunknak egyesülni kell a magát büszkén felemelt reactio ellen.“

— Franciaországban egy katolikus pap Verux álnév alatt nagyon sötét színekkel festi a nőtlenségi fogadalom szomorú következményeit. A panaszszal teljes író sze-

rint egész egyházkerületek vannak Franciaországban, a melyeknek püspökei már számba sem veszik a papok nőtlenségével kapcsolatban levő botrányos eseteket, mivel oly nagy számban fordulnak elő. A könyv így végződik: „A szóban levő gonoszság nagyobb minden más gonoszságnál ezeket együttvéve. Ez a legméltóbban magára vonhatja az Isten haragját s a papság megvetését a világ előtt. Ha ezt a klerusban el tudjátok nyomni, akkor az elhagyott templomok ismét megtelnek, a gyontató székek ismét felkerestetnek; a vallásos üldözések megszűnnek vagy valódi marttyrokat szülnek s nem pusztán fegyenczeket.“ Ez a nyilatkozat más színben tünteti fel a franciaországi klerus belső állapotát, mint a bucsujáró tömegekről szokásos dicseret.

A Franciaországba szorult valdiak száma mindinkább apad. Kezdetben ott is csaknem annyian voltak mint az egykori Piemontban; míg ma alig megy többre számuk 8—900-nál. Ezeknek egy része a Viso hegy lábánál egy meglehetősen termékeny völgyben lakik, a hol kitartó munkával még mindig fenn tudja magát tartani; de a másik részök a Pelvoux hegy közelében egy nehezen mivelhető, szakadásos völgyben lakik, s a közelebbi évek annyi természeti csapással sujtott, hogy mindennapi kenyerök megszerzése is már-már lehetlenné vált. Ezek közül tehát többen elhatározták, hogy kiköltöznek Algierba, s ez érdekében a Renaissance-ben barátaik és jó embereik egy felhívást bocsátottak ki segélynyújtás végett a kívándorlók számára, melyben a többek közt így irnak: „midőn kövekből építendő templomokra annyit adakozunk, nem adakoznánk-e arra is, hogy a romokból kiemeljünk egy kis élő gyülekezetet és megtartsuk a történelemnek és egyháznak a kereszténységnek ezt a legrégibb és legdicsebb multtal bíró becses maradványát!“ Csak igaz marad a nagy költő szava: hogy a világtörténet a világ ítélő bírója. Mennyi üldözéseknek valának kitétetve ezek a szegény valdiak is, míg ma legálább küzdelmeikben jóakarát és elismerés bátorítja.

— A n g l i á b a n jelenleg nagy divatban van statistikai adatokat gyűjteni a templomokat és isteni tiszteleteket látogatók számáról. Ez adatok szerint aránylagosan a legbuzgóbb templomgyakorlók az unitáriusok. Ebből kiindulva a Renaissance egyik írója szót emelt az unitarizmus mellett s védelmébe vette azon támadások ellen, melyekre közelebbről ürügyül szolgált az, hogy egy Bonet Maury nevű tanár hittudori értekezésének tárgyául az unitárius hitelveket tette s azokról méltányló elismeréssel nyilatkozott. „A Revue chrétienne és a többi szaklapok — úgy mond a Renaissance írója — melyek közelebbről oly keményen megtámadták az unitarizmust, meg tudnák-e nekünk mondani, miből lehet kinagyzarítani azt a különös jelenséget, hogy ezek az unitáriusok, a kiknek hitök szerintök rideg, kegyességük halott, az isteni

tiszteleteket sokkal szorgalmasabban látogatják, mint az ortodoxianak legbuzgóbb tanítványai? Nem akarunk az angol unitáriusok hitkincséből magunknak tőkét csinálni. Különb is ki tudja nálunk hogy esnék ki a hasonlító számítás. De mint a francia liberalis protestánsoknak az unitarizmus iránt mindannyiszor tanusítani szokott rokonszenvének egy újabb jelét, örömmel jegyezzük fel a Renaissance e nyilatkozatát is.

cz.

LEVELEZÉS.

Egyesült Államok. Cambridge, nov. 19. 1881.

Kedves Kovács ur!

Mindkét levelét vettem, s mondhatom, hogy nagy örömet okoztak nekem. Hogy egyházi képviselő tanácsosnak megválasztottak, az igen megtisztelő reám nézve, és e tiszteletbeli czímet mindig nagyra fogom becsülni. Elismerésem jeléül rövid idő múlva írni fogok az igen tisztelt és szeretett Ferencz József püspök urnak is, kinek addig is adja át tiszteletteljes üdvözlömetem. Némi megcségyenítve érzem magam, hogy az én csekély adományomnak, melyet a múlt nyáron utazásra szánt pénzből a magam megrövidítése nélkül takarítottam meg, oly nagy becsét tulajdonítottak. Remélem, hogy nem sokára még egy keveset küldhetek, *) mely az előbbi annyira kiegészíti, hogy kis mértékben valamire hasznosítani lehet. De nekem ennél sokkal nagyobb reményem van, s erősen bizom, hogy nem is fogok megcsalatozni.

Október 5-én, egy héttel hazaérkezésem után, a „Legrégibb unitárius egyházzól“ felolvasást tartottam Princetonban a „Papok intézete“ társulata előtt. Az erről való tudósítást, azt hiszem, eddig lapjainkból olvasta. Felolvasóm oly lelkes fogadtatásban részesült, s akkora érdekeltséget ébresztett fel, a mi rám nézve egészen váratlan és meglepő volt. Az előidézett hatás arra indított engem, hogy az önök ügyét egy az e czélra összehívott nyilvános nagy gyűlésben terjesszem elő abból a kilátásból, hogy gyűjtünk egy olyan alapot, mely a „Channing“ tanári állomás fentartására elégséges legyen s azt állandóvá is tegyük. Addig is, míg ez megtörténék, a „Christian Register“-ben közlött cikksorozatom **) által az állandó érdekeltségről biztosítva vagyok. Ugy

*) Küldött is 5 font sterlinget, a mi béváltva tesz 59 frtot, s e szerint a mult füzetben közölt 58 frt 50 krral az „Allen Henrik J.“ alap 117 frt 50 kr.

**) Ez érdekes cikksorozatra, — melyet a jövő évi első füzetünkben egész terjedelmében közölni fogunk, — nevezett lap a következő megjegyzést teszi: „Olvasóink figyelmét ezennel felhívjuk Allen tanárnak Erdélyről irt cikkére, mely egy igen fontos kérdést vet fel, t. i. Mit tehetünk magyar-honi hitrokonaink segélyezése érdekében? Mi hisszük, hogy a kérdés komoly figyelemben fog részesülni. Ime a kedvező alkalom a külföldi missiora, mely méltó érdeklődésünk- és lelkesülésünkre. A mi magyar hitrokonaink nem kérnek segélyt, de arra nagy mértékben szükségük van. Épen ezért irántuk való érdeklődésünket s rokonszenvünket mutassuk meg az által, hogy nevelési és vallási czéljaik kivitelében hathatósan támogassuk. Mi reméljük, hogy ez új alkalomra meg lesz a tetemes anyagi segély. Allen tanár cikkei viszhangra találtak lapunk hasábjain, s óhajtjuk, hogy a szószékekről is hallhassuk ötet az említett ügyben.“

Szerk.